

У сфері господарювання згідно з ч. 2 ст. 217 та ч. 1 ст. 230 ГК України застосовуються господарські санкції, зокрема штрафні санкції у вигляді грошової суми (неустойка, штраф, пеня), яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або ненаалежного виконання господарського зобов'язання.

Згідно з ч. 6 ст. 232 ГК України нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано.

Так, як вбачається з умов договору, зокрема п. 7.2 договору, сторонами погоджено, що у разі невиконання покупцем умов п. 6.1 договору покупець зобов'язується (крім суми заборгованості) сплатити пеню у розмірі подвійної облікової ставки НБУ, що діяла в період, за який сплачується пеня, від суми простроченого платежу за кожен день прострочення платежу. Неустойка нараховується постачальником за шість місяців, що передують моменту звернення з претензією або позовом (п. 7.10 договору).

Відповідно до ст. 627 ЦК України сторони є вільними в укладенні договору, виборі контрагента та визначенні умов договору з урахуванням вимог цього Кодексу, інших актів цивільного законодавства, звичаїв ділового обороту, вимог розумності та справедливості.

Стаття 259 ЦК України надає сторонам право за взаємною домовленістю збільшувати позовну давність, яка встановлена законом, а не визначати початок перебігу позовної давності, що врегульовано ст. 261 ЦК України. Статтею 261 ЦК України встановлено, що перебіг позовної давності починається від дня, коли особа довідалася або

могла довідатися про порушення свого права або про особу, яка його порушила. При цьому ч. 2 ст. 260 ЦК України закріплено імперативну норму, відповідно до якої порядок обчислення позовної давності не може бути змінений за домовленістю сторін.

Із змісту зазначеної норми випливає, що сторонам за договором надається право змінити лише строк, протягом якого управлена сторона може нараховувати штрафні санкції, тоді як момент виникнення права на нарахування відповідних штрафних санкцій є незмінним та пов'язується законом з днем, коли зобов'язання мало бути виконане, що, відповідно, кореспондується з положеннями статей 260, 261 ЦК України щодо початку перебігу позовної давності за вказаними вимогами з урахуванням імперативу, встановленого ч. 2 ст. 260 ЦК України щодо заборони зміни порядку обчислення позовної давності.

Відповідно до ч. 1 ст. 203 ЦК України зміст правочину не може суперечити цьому Кодексу, іншим актам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства. Згідно з ч. 1 ст. 215 ЦК України підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами першою—третьою, п'ятою та шостою ст. 203 цього Кодексу. Статтею 217 ЦК України встановлено, що недійсність окремої частини правочину не має наслідком недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини.

Відповідно до п. 1 ст. 83 ГПК України господарський суд, приймаючи рішення, має право визнати недійсним повністю чи у певній частині пов'язаний з предметом спору договір, який суперечить законодавству.

ПРО СТЯГНЕННЯ ГРОШОВОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ЗА ДОГОВОРОМ ОРЕНДИ ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Підприємець-1 звернувся до господарського суду з позовом до Підприємця-2 про стягнення з останнього грошової заборгова-

ності в сумі 96000 грн за невиконання умов договору оренди транспортних засобів.

Позовні вимоги обґрунтовані тим, що, по-

рушуючи умови договору оренди транспортних засобів, який було укладено між позивачем та відповідачем, останній не вносив орендну плату, встановлену цим договором, за період з серпня 2009 року по січень 2010 року, у зв'язку з чим борг з орендних виплат склав 96000 грн.

Рішенням місцевого господарського суду позов задоволено.

Приймаючи рішення, суд першої інстанції виходив з того, що позовні вимоги відповідають чинному законодавству і фактичним обставинам справи.

Постановою апеляційного господарського суду вказане рішення скасовано та прийнято нове рішення про відмову у позові; до того ж, у мотивувальній частині вказаної постанови судом апеляційної інстанції встановлений факт нікчемності договору оренди транспортних засобів.

Апеляційний господарський суд, скасовуючи рішення господарського суду першої інстанції та відмовляючи у позові, виходив із того, що укладений між сторонами у справі договір в силу приписів ч. 1 ст. 220 ЦК України є нікчемним, оскільки нотаріально не посвідчений; обов'язок нотаріального посвідчення таких договорів, на думку апеляційного господарського суду, встановлено ст. 799 ЦК України, відповідно до приписів якої договір найму транспортного засобу за участю фізичної особи підлягає нотаріальному посвідченню.

Позивач, не погоджуючись із ухваленою судом апеляційної інстанції постановою, звернувся до Вищого господарського суду України з касаційною скаргою, в якій просить постанову скасувати, а рішення місцевого господарського суду залишити без змін. Підстави касаційної скарги обґрунтовуються порушенням судом апеляційної інстанції норм матеріального та процесуального права.

Вищий господарський суд України проаналізувавши на підставі фактичних обставин справи застосування норм матеріального та процесуального права при прийнятті оскаржуваного судового акта, вважає, що касаційна скарга підлягає задоволенню, враховуючи таке.

Як встановлено господарськими судами попередніх інстанцій, між позивачем та відповідачем був укладений договір оренди транспортних засобів, відповідно до якого позивач зобов'язується передати відповідачу в строкове платне користування такі транспортні засоби: вантажний автомобіль; н/причіп-1; н/причіп-2, а відповідач, в свою чергу, зобов'язується прийняти ці транспортні засоби та використовувати їх виключно з метою надання транспортних послуг, а також оплачувати орендодавцеві орендну плату (п. 1.1 договору); вказаний договір підписаний та скріплений печатками сторін.

Згідно з актом приймання-передачі позивач (орендодавець) передав відповідачу (орендарю) визначені договором оренди транспортні засоби; вказаний акт приймання-передачі підписаний сторонами (позивачем та відповідачем).

Відповідно до п. 2.3 орендар (відповідач) бере на себе такі обов'язки: своєчасно і в повному розмірі вносити орендну плату, яка згідно з п. 3.1 договору становить 16000 грн на місяць.

Орендар сплачує орендну плату не пізніше другого числа кожного місяця шляхом перерахування відповідної суми коштів на поточний рахунок орендодавця або в готівковій формі, що підтверджується письмовою розпискою орендодавця (п. 3.2 договору).

Пунктом 4.1 договору сторони узгодили, що у випадку порушення своїх зобов'язань за цим договором сторони несуть відповідальність, визначену цим договором та чинним в Україні законодавством; порушенням зобов'язання є його невиконання або неналежне виконання.

Предметом даного спору є вимога позивача про стягнення з відповідача заборгованості зі сплати орендної плати за договором оренди транспортних засобів у розмірі 96000 грн за період з серпня 2009 року по січень 2010 року. Відповідно, підставами даного позову є порушення виконання відповідачем своїх зобов'язань зі сплати орендної плати за вказаним договором.

Господарський кодекс України визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виника-

ють у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання.

Відповідно до статей 2, 55 ГК України учасниками відносин у сфері господарювання є, зокрема, суб'єкти господарювання — учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством. Суб'єктами господарювання є, зокрема, господарські організації — юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку; громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

За змістом ст. 3 ГК України під господарською діяльністю у цьому Кодексі розуміється діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність. Господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва — підприємцями. Майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності, є господарсько-виробничими відносинами.

Стаття 4 ГК України розмежує відносини у сфері господарювання з іншими видами відносин, зазначаючи, що не є предметом регулювання цього Кодексу майнові та особисті немайнові відносини, що регулюються Цивільним кодексом України, одночасно вказуючи при цьому, що особливості регу-

лювання майнових відносин суб'єктів господарювання визначаються саме Господарським кодексом України.

Відповідно до ст. 24 ЦК України фізичною особою як учасником цивільних відносин визнається людина, яка набуває цивільної правоздатності у момент її народження (ст. 25 ЦК України). Цивільна дієздатність фізичної особи визначається її здатністю усвідомлювати свої дії та керувати ними, в окремих випадках вона обумовлена необхідністю досягнення людиною певного віку, але у будь-якому випадку вона не залежить від інших організаційних або формальних чинників, таких як її реєстрація у компетентних державних органах тощо (ст. 30 ЦК України).

Разом з цим Цивільний кодекс України (ст. 50) передбачає право фізичної особи на здійснення нею підприємницької діяльності, не забороненої законом. Фізична особа здійснює своє право на підприємницьку діяльність за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом. Інформація про державну реєстрацію фізичних осіб — підприємців є відкритою.

Згідно з ч. 1 ст. 128 ГК України громадянин визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як підприємця без статусу юридичної особи відповідно до ст. 58 цього Кодексу.

Відповідно до ч. 1 ст. 283 ГК України за договором оренди одна сторона (орендодавець) передає другій стороні (орендареві) за плату на певний строк у користування майно для здійснення господарської діяльності.

Отже, у правовідносинах оренди як господарських відносинах фізичні особи — підприємці беруть участь перш за все як підприємці, а не як фізичні особи — громадяни, на підставі їх реєстрації і внесення відомостей про них до Єдиного державного реєстру.

Згідно з ч. 3 ст. 45 ГК України щодо громадян положення цього Кодексу поширюються на ту частину їх діяльності, яка за своїм характером є підприємницькою.

Стаття 51 ЦК України передбачає, що до підприємницької діяльності фізичних осіб застосовуються нормативно-правові акти, що регулюють підприємницьку діяльність

юридичних осіб, якщо інше не встановлено законом або не впливає із суті відносин.

За загальним правилом (ст. 209 ЦК України) правочин, який вчинений у письмовій формі, підлягає нотаріальному посвідченню лише у випадках, встановлених законом або домовленістю сторін. На вимогу фізичної або юридичної особи будь-який правочин з її участю може бути нотаріально посвідчений.

Відповідно до ч. 2 ст. 799 ЦК України договір найму транспортного засобу за участю фізичної особи підлягає нотаріальному посвідченню.

На відміну від ч. 2 ст. 799 ЦК України, норми параграфу 5 глави 30 ГК України («Оренда майна та лізинг») не встановлюють вимог щодо нотаріального посвідчення договорів оренди транспортних засобів у сфері господарювання, відтак щодо договорів оренди транспортних засобів, укладених фізичними особами — підприємцями, ані Цивільний кодекс України, ані Господарський кодекс України не вимагають обов'язкового нотаріального посвідчення.

Оскільки договір оренди транспортних засобів укладений позивачем та відповідачем як підприємцями для здійснення відповідачем (орендарем) господарської діяльності (надання транспортних послуг), а не як фізичними особами (людьми), про що свідчить зміст договору (преамбула та п. 1.1 договору), суб'єктний склад сторін договору свідчить про виникнення на підставі нього господарських відносин, пов'язаних із отриманням Підприємцем-1 орендної плати за використання Підприємцем-2 транспортних засобів у господарській діяльності, неправомірним є висновок про його нікчемність, оскільки норма ч. 2 ст. 799 ЦК України не підлягає застосуванню у спірних господарських правовідносинах, адже правове регулювання підприємницької діяльності юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців у даному випадку є тотожним.

* * *

Згідно зі ст. 11 ЦК України цивільні права та обов'язки виникають із дій осіб, що передбачені актами цивільного законодавства, а також із дій осіб, що не передбачені цими ак-

тами, але за аналогією породжують цивільні права та обов'язки. Підставами виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема, є договори та інші правочини.

Правовідносини, які виникли між сторонами, за своїм характером є господарськими, виходячи зі змісту статей 173, 174 ГК України, такі, що виникли з господарського договору, і відповідно до ст. 1 ГК України є предметом його регулювання.

Відповідно до ч. 2 ст. 175 ГК України майнові зобов'язання, які виникають між учасниками господарських відносин, регулюються Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених Господарським кодексом України.

Відповідно до ст. 173 ГК України господарським визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених цим Кодексом, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо) або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управнена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

Згідно зі ст. 174 ГК України господарські зобов'язання можуть виникати, зокрема, з господарського договору та інших угод, передбачених законом, а також з угод, не передбачених законом, але таких, які йому не суперечать.

Відповідно до ст. 759 ЦК України за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.

Стаття 762 ЦК України передбачає, що за користування майном з наймача справляється плата, розмір якої встановлюється договором найму.

Згідно зі ст. 286 ГК України орендна плата — це фіксований платіж, який орендар сплачує орендодавцю незалежно від наслід-

ків своєї господарської діяльності; строки внесення орендної плати визначаються в договорі.

Уклавши договір, сторони визначили умови, що є обов'язковими для них.

Обов'язок щодо здійснення орендних платежів згідно з п. 3.2 договору (не пізніше 2-го числа кожного місяця) виникає у відповідача кожного місяця у розмірі 16000 грн. За відсутності чергової оплати після закінчення 2-го числа звітного місяця у відповідача виникає заборгованість. З наявних матеріалів вбачається, що відповідач у період з серпня 2009 року по січень 2010 року не вносив орендної плати (доказів її сплати у справі немає), що призвело до виникнення заборгованості у розмірі 96000 грн (16000 грн (плата за місяць) × 6 місяців відсутності оплати).

Згідно зі ст. 193 ГК України та ст. 526 ЦК України зобов'язання повинні виконуватись належним чином і в установлений строк.

Положеннями підпунктів 1, 2 ст. 530 ЦК України передбачено, що якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін). Відповідно до ст. 525 ЦК України одностороння відмова від зобов'язання або одностороння зміна його умов не допускається, якщо інше не встановлено законом або договором.

Згідно зі ст. 610 ЦК України порушенням зобов'язання є його невиконання або виконання з порушенням умов, визначених змістом зобов'язання (неналежне виконання).

Крім того, відповідно до ч. 2 ст. 3 ГК України господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і со-

ціальних результатів та з метою одержання прибутку, є підприємництвом, а суб'єкти підприємництва — підприємцями. До того ж господарська діяльність може здійснюватись і без мети одержання прибутку (некомерційна господарська діяльність).

Згідно з вимогами ч. 2 ст. 55 ГК України суб'єктами господарювання є громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо він підписаний його стороною (сторонами). Правочин, який вчиняє юридична особа, підписується особами, уповноваженими на це її установчими документами, довіреністю, законом або іншими актами цивільного законодавства, та скріплюється печаткою (ч. 2 ст. 207 ЦК України).

Статтею 799 ЦК України передбачено, що договір найму транспортного засобу укладається у письмовій формі, а якщо цей договір укладено за участю фізичної особи, то він підлягає нотаріальному посвідченню.

Предметом спору в цій справі є законність укладення договору найму (оренди) транспортних засобів між фізичними особами — підприємцями лише в письмовій формі без нотаріального посвідчення.

Отже, положення ч. 2 ст. 799 ЦК України не можуть бути застосовані до даних спірних правовідносин, оскільки поняття фізичної особи — підприємця та юридичної особи у цих правовідносинах є однаковими.